

Asia: VN/33943/2025

Hallituksen esityksen luonnos laeiksi yliopistolain, ammattikorkeakoululain, opintotukilain 4 §:n ja korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta (tutkinto avoimena korkeakouluopetuksena)

Lausunnonantajan lausunto

Yleinen näkemyksenne esityksestä sekä tiivistelmä lausuntonne pääkohdista

Vammaisfoorumi suhtautuu esitysluonnokseen kokonaisuutena kriittisesti. Esitys edustaa merkittävää muutosta korkeakoulututkintojen järjestämisen tapoihin ja rahoituslogiikkaan, mutta sen vaikutuksia opiskelijoiden tosiasiallisiin mahdollisuuksiin, yhdenvertaisuuteen ja erityisesti vammaisten henkilöiden asemaan ei ole arvioitu asianmukaisesti. Esitykseen sisältyy huomattavia riskejä koulutuksellisen eriarvoisuuden lisääntymisestä.

Vammaisfoorumi pitää erityisen vakavana puutteena sitä, että esityksestä puuttuu käytännössä kokonaan vammaisvaikutusten arviointi, vaikka muutoksella on ilmeinen yhteys vammaisten henkilöiden koulutuksen saavutettavuuteen, opintopolkujen joustavuuteen ja tarvittavien tukitoimien toteutumiseen. Tämä on ongelmallista myös Suomen YK:n vammaisyleissopimuksen (CRPD) toimeenpanovelvoitteiden näkökulmasta: yleissopimuksen 4 artikla velvoittaa valtioita sisällyttämään vammaisten henkilöiden oikeudet kaikkeen lainsäädäntöön ja politiikkaan, ja 24 artikla turvaa oikeuden koulutukseen ilman syrjintää ja yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan esitys saattaa lisätä eriarvoisuutta ja sen vammaisvaikutusten arviointi on jätetty tekemättä. Vammaisfoorumin mielestä opiskelijan oikeus kohtuullisiin mukautuksiin ja saavutettaviin opetusjärjestelyihin on turvattava nimenomaisesti myös avoimena korkeakouluopetuksena suoritettavissa tutkinnoissa. Ensikertalaiskiintiön osalta vaikutusten arviointi suhteessa vammaisiin opiskelijoihin on jätetty tekemättä. Opiskeluterveydenhuolto ja sen tukipalvelut ovat Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan oltava kaikkien tutkinto-opiskelijoiden saatavilla.

Näkemyksenne esityksen tavoitteista

Esityksessä asetetut tavoitteet korkeakoulutuksen joustavoittamisesta ja osaamistason nostosta ovat ymmärrettäviä, mutta esitetyt keinot ovat yhdenvertaisuus- ja perusoikeusnäkökulmasta ongelmallisia. Vammaisfoorumi katsoo, että tavoitteiden asettelu ja perustelut painottavat järjestelmän toiminnallista ja rahoituksellista näkökulmaa tavalla, joka sivuuttaa opiskelijoiden erilaiset elämäntilanteet, toimintarajoitteet ja tuen tarpeet. Koulutukseen pääsyn ja tutkinnon suorittamisen mahdollisuuksien ei tule käytännössä määräytyä maksukyvyn, terveyden tai tukipalvelujen saatavuuden perusteella.

YK:n vammaisyleissopimuksen 24 artikla edellyttää, että vammaisilla henkilöillä on yhdenvertainen pääsy korkeakoulutukseen ja että heille järjestetään kohtuulliset mukautukset. Tavoitteiden ja keinojen tulee siksi olla sellaisia, että ne aidosti parantavat, eivätkä heikennä, vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia päästä koulutukseen ja suoriutua opinnoista. Vammaisten opiskelijoiden näkökulma ja vaikutukset heidän koulutukselliseen yhdenvertaisuuteensa on jätetty käytännössä arvioimatta.

Näkemyksenne avoimena korkeakouluopetuksena järjestettävän tutkintokoulutuksen järjestämistä koskevista ehdotuksista (1. lakiehdotuksen 7 § ja 8 c § sekä 2. lakiehdotuksen 10 § ja 12 c §). Onko ehdotetussa sääntelyssä muutos- tai täsmennystarpeita?

Vammaisfoorumi pelkää, että ehdotettu muutos voi ohjata tutkintokoulutusta maksullisuuden piiriin tavalla, joka lisää eriarvoisuutta ja siirtää koulutuksen kustannuksia opiskelijoille.

Sääntelyssä on muutos- ja täsmennystarpeita erityisesti opiskelijan oikeuksien turvaamisessa. Vammaisfoorumi korostaa, että avoimena korkeakouluopetuksena tutkintoa suorittavien opiskelijoiden tulee olla kaikilta osin yhdenvertaisessa asemassa tutkinto-opiskelijoiden kanssa oikeudesta kohtuullisiin mukautuksiin, saavutettaviin opetusjärjestelyihin, oppimisympäristöjen saavutettavuuteen, ohjaukseen ja tuki- ja opiskelijapalveluihin. Tämä tarve seuraa suoraan YK:n vammaisyleissopimuksen 24 artiklasta sekä syrjimättömyyden ja yhdenvertaisuuden periaatteista.

Esityksestä puuttuu vammaisvaikutusten arviointi myös tältä osin: ei ole arvioitu, miten maksullinen tutkintoreitti vaikuttaa vammaisten opiskelijoiden mahdollisuuksiin hakeutua opintoihin, jatkaa opintoja, saada mukautuksia tai hyödyntää opiskelun tukea. Sääntelyyn tulisi lisätä nimenomaiset kirjaukset siitä, että tutkintoa avoimena korkeakouluopetuksena suorittavalla opiskelijalla on vastaavat oikeudet kohtuullisiin mukautuksiin ja saavutettavuuteen kuin muillakin tutkinto-opiskelijoilla, ja että toimeenpano velvoittaa korkeakouluja varmistamaan saavutettavat käytännöt yhdenvertaisesti.

Näkemyksenne opiskelupaikkojen varaamiseen (ensikertalaiskiintiö) liittyvästä ehdotuksesta (1. lakiehdotuksen 36 b § sekä 2. lakiehdotuksen 28 b §)

Vammaisten opiskelijoiden opintopolut ovat monesti katkonaisempia ja pidempiä esimerkiksi toimintarajoitteeseen liittyvien terveydellisten syiden, kuntoutuksen, palvelujärjestelmän puutteiden tai kohtuullisten mukautusten vaihtelevan toteutumisen vuoksi. Kiintiösääntelyä ei ole

arvioitu tästä näkökulmasta, eikä esityksessä ole tarkasteltu, miten se vaikuttaa tosiasialliseen yhdenvertaisuuteen.

YK:n vammaisyleissopimuksen 5 artikla velvoittaa syrjimättömyyteen ja yhdenvertaisuuteen, ja 24 artikla edellyttää yhdenvertaista pääsyä koulutukseen. Tämän vuoksi ensikertalaiksiintiöiden vaikutukset vammaisten hakijoiden asemaan on arvioitava erikseen ja tarvittaessa sääntelyä on muutettava siten, ettei se johda vammaisten hakijoiden tosiasialliseen aseman heikentymiseen. Nykyisessä muodossaan esityksessä ei ole tehty lainkaan asianmukaista vammaisvaikutusten arviointia tästä kysymyksestä.

Näkemyksenne opintotukilakia koskevasta ehdotuksesta (3. lakiehdotus)

-

Näkemyksenne korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta annettua lakia koskevasta ehdotuksesta (4. lakiehdotus)

Vammaisfoorumi korostaa, että opiskeluterveydenhuollon saatavuus ja jatkuvuus ovat keskeisiä opiskelukyvyn edellytyksiä erityisesti monille vammaisille opiskelijoille. Esitysluonnoksesta tulee käydä yksiselitteisesti ilmi, että kaikki tutkintoon tähtäävät opiskelijat kuuluvat yhdenvertaisesti opiskeluterveydenhuollon piiriin riippumatta siitä, missä koulutusmuodossa tutkinto suoritetaan. Mikäli avoimena korkeakouluopetuksena tutkintoa suorittavien asema jäisi epäselväksi tai heikommaksi, muutos olisi omiaan lisäämään eriarvoisuutta ja heikentämään opintojen edellytyksiä.

YK:n vammaisyleissopimuksen 25 artikla turvaa oikeuden terveystalouteen ilman syrjintää. Esityksessä on siksi arvioitava ja varmistettava, että uudistus ei tosiasiallisesti heikennä vammaisten opiskelijoiden mahdollisuutta saada opiskeluterveydenhuollon palveluja tai opiskelukyvyn tukea, ja että palvelut ovat myös saavutettavia.

Näkemyksenne esitysluonnoksen vaikutusarvioista vaikutusarviolajeittain. Mitkä ovat omat arvionne esityksen vaikutuksista? Puuttuuko esityksen vaikutusarvioista jotakin? Korkeakouluja pyydetään arvioimaan, miten ja missä laajuudessa esitysluonnoksen mukainen mahdollisuus suorittaa tutkinto avoimessa korkeakouluopetuksessa voitaisiin ottaa käyttöön sekä millä aikataululla. Lisäksi korkeakouluja pyydetään arvioimaan, millaisia vaikutuksia tämän käyttöönoton toteutumisella olisi korkeakoulujen muuhun avoimen korkeakouluopetuksen tarjontaan.

Vammaisfoorumi katsoo, että esitysluonnoksen vaikutusarviot ovat puutteellisia ja erityisesti vammaisvaikutusten arviointi on käytännössä kokonaan tekemättä. Esityksessä ei ole systemaattista arviota siitä, miten uudistus vaikuttaa vammaisten henkilöiden korkeakoulutukseen pääsyyn, opintojen sujuvuuteen, tarvittavien mukautusten toteutumiseen, opintojen kestoon tai keskeyttämiseriskihin. Tämä on vakava puute, koska juuri nämä seikat määrittävät, toteutuuko oikeus koulutukseen tosiasiallisesti vai jääkö se muodolliseksi.

Puuttuvia arvioita ovat myös sosioekonomiset vaikutukset vammaisiin henkilöihin, maksullisuuden vaikutus koulutukseen hakeutumiseen, sekä digitaaliseen saavutettavuuteen liittyvät vaikutukset. Mikäli tutkinnon suorittamista avoimessa korkeakouluopetuksessa lisätään, tulisi arvioida tarkasti, miten tämä vaikuttaa avoimen korkeakouluopetuksen muuhun tarjontaan ja kohdentumiseen, ja johtaako muutos tilanteeseen, jossa avoimen opintotarjonnan rooli muuttuu siten, että se heikentää vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia hyödyntää avointa koulutusta joustavasti osaamisen täydentämiseen. Lisäksi korkeakoulujen toimeenpanokykyä on tarkasteltava saavutettavuuden ja kohtuullisten mukautusten käytännön toteutuksen kannalta: jos käyttöönotto etenee nopeasti ilman resursointia ja velvoittavia yhdenvertaisuustakeita, vaarana on, että tuen saatavuus ja saavutettavuus heikkenevät.

YK:n vammaisyleissopimuksen 4 ja 24 artiklojen näkökulmasta lainsäädäntöä ei tule viedä eteenpäin ilman, että perus- ja ihmisoikeusvaikutukset, mukaan lukien vammaisvaikutukset, on arvioitu asianmukaisesti ja että esitys sisältää riittävät takeet oikeuksien toteutumisesta.

Näkemyksenne esityksen voimaantuloaikataulusta (esitysluonnoksen mukaan ehdotetut lait tulisivat voimaan 1.8.2028)

Vammaisfoorumi pitää esitettyä voimaantuloaikataulua kunnianhimoisena ottaen huomioon uudistuksen laajuuden ja nykyiset puutteet vaikutusarvioissa. Vammaisvaikutusten arviointi tulee tehdä perusteellisesti. Lainsäädäntöön tulee sisällyttää selkeät ja velvoittavat takeet yhdenvertaisuudesta, kohtuullisista mukautuksista ja saavutettavuudesta. Muutoin on riski, että uudistus etenee toimeenpanoon ennen kuin sen keskeiset yhdenvertaisuusongelmat on tunnistettu ja korjattu.

Muut huomiot ja näkökohdat

Vammaisfoorumi muistuttaa, että Suomi on sitoutunut edistämään vammaisten henkilöiden yhdenvertaista oikeutta koulutukseen kaikilla koulutusasteilla, ja korkeakoulutuksen ratkaisulla on tässä keskeinen merkitys. Esitysluonnos edellyttää merkittävää jatkovalmistelua, koska sen nykyinen muoto voi lisätä eriarvoisuutta, heikentää vammaisten henkilöiden tosiasiallisia mahdollisuuksia kouluttautua ja jättää oikeusturvan kannalta keskeisiä kysymyksiä epäselviksi.

Erityisesti Vammaisfoorumi katsoo, että esityksen tulee sisältää selkeät kirjaukset siitä, miten kohtuulliset mukautukset, saavutettavuus ja opiskelijoiden tarvitsemat tukipalvelut turvataan yhdenvertaisesti myös avoimena korkeakouluopetuksena suoritettavissa tutkinnoissa, sekä velvoittava tapa arvioida ja seurata uudistuksen vaikutuksia vammaisten henkilöiden asemaan. Ilman näitä korjauksia esitystä ei tule viedä eteenpäin.

Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan järjestelmä tulisi myös nivoa osaksi kuntoutusjärjestelmää, jotta terveydellisistä syistä uudelleen kouluttautuville mahdollistuu toimiva koulutuspolku.

Kyröläinen Anni
Vammaisfoorumi ry